

69 Quod illuc ideo non resumpsit Matthæus, quod simile posuerat cap. 6. numero 54. Et hac tertia die dominus pro consuetudine sua, mane uenit Hierosolymam in templum, ut subdit Marcus dicens. ¶ Et ueniunt rursus Hierosolymam. Et cum ambularet in templo, accedunt ad eum summi sacerdotes, & Scribæ, & seniores, & dicunt ei: In qua potestate hæc facis? Et quis dedit tibi hanc potestatem, ut ista facias? IESVS autem respondens, ait illis: Interrogabo uos & ego unum uerbum, & respondete mihi, & dicam uobis in qua potestate hæc faciam: Baptismus Ioannis de cælo erat, an ex hominibus? Respondete mihi. At illi cogitabant secum, dicentes: Si dixerimus de cælo, dicet nobis, quare ergo non credidistis ei? Si dixerimus ex hominibus, timemus populum. Omnes enim habebant Ioannem quia uerè propheta esset. Et respondentes, dicunt IESVS: Nescimus. Et respondens IESVS, ait illis: Neque ego dicam uobis in qua potestate hæc faciam. ¶ Ambulabat in templo, non ociosus, sed sanans ac docens. Nam ex Matthæo capite uigesimo primo, numero 203. accesserunt ad eum docentem principes sacerdotum, & seniores populi, & uolebant scire in qua potestate, quæ tunc, & quæ quotidie in templo faciebat, ea faceret, & qua autoritate. Quod ex eius ore audire digni non fuerunt: qui omni ex parte fuissent arguendi, & sceleratæ conscientiæ & responsionis, si quid de interrogatis ab eo se scire dixissent. Nam si de baptismo Ioannis interrogati, dixissent illud de cælo fuisse: & potestatem domini, de qua quærebant, multo magis de cælo esse, de qua tantum (cōscia turba) Ioannes perhibuerat testimonium, eos fateri oportuisset. Et in hoc arguendi fuissent, quod cum sciissent illud fuisse de cælo, non recepissent, neque poenitentiam, uti plurima pars populi, fuissent amplexati. Sed & ultrò fatentes se nescire quod scirent, falsi sunt se esse, qui uidentes, non perspicerent: & audientes, non intelligerent. Et id, quia noluerunt fateri se perspicere & intelligere. Et consimilis intelligentia est in Matthæo, cap. uigesimo primo, numero supradicto. Ergo fide superbenigni IESV illuminati, fateamur, libenter nos uidentes perspicere, & audientes intelligere: & omnia dicta factaque eius à deo esse: & multo quidem magis sine ulla cōparatione, quàm Ioannis, cum hic, solum fuerit amicus spōsi: ille, sponsus. hic, uox temporalis & transiens: ille, uerbum æternum, & semper manens. hic, præco: ille, deus, deique filius, ac æterni unigenitus patris. Cui per ipsum in utriusque unitate spiritus, honor, decus, & imperium in omnia secula seculorum. Amen.

70

CAPVT DVO DECIMVM.

70 **E**T cœpit illis in parabolis loqui: Vineam passinauit homo, & circumdedit sepem, & fodit lacum, & edificauit turrim, & locauit eam agricolis, & peregre profectus est. Et misit ad agricolas in tempore seruum, ut ab agricolis acciperet de fructu uineæ. Qui apprehensum eum, ceciderunt, & dimiserunt uacuum. Et iterum misit ad illos alium seruum, & illum in capite uulnerauerunt, & contumeliosus affecerunt. Et rursus alium misit, & illum occiderunt, & plures alios: quosdam cadentes, alios uero occidentes. Adhuc ergo unum habes filium charissimum, & illum misit ad eos nouissimum, dicens, quia reuerbuntur filium meum. Coloni autem dixerunt adinuicem: Hic est hæres, uenite occidamus eum, & nostra erit hæreditas. Et apprehendentes eum, occiderunt, & eiecerunt extra uineam. Quid ergo faciet dominus uineæ? Veniet & perdet colonos, & dabit uineam aliis. Nec scripturam hanc legistis: Lapidem quem reprobauerunt edificantes, hic factus est in caput anguli. A domino factum est istud, & est mirabile

15 bile in oculis nostris? Et quærebant eum tenere, & timuerunt turbã: cogno-
 uerunt enim quoniam ad eos parabolam hanc dixerit. ¶ Et relicto eo, abie- 71
 runt. Et mittit ad eum quosdam ex Phariseis & Herodianis, ut eum cape-
 rēt in uerbo. Qui ueniētes, dicunt ei: Magister, scimus quia uerax es, & nō
 curas quenquam: nec enim uides in faciem hominum, sed in ueritate uiam
 20 dei doces: Licet dari tributum Cæsari, an non dabimus? Qui sciēs uersutiã
 illorum, ait illis: Quid me tētatis? Afferte mihi denarium ut uideam. At illi
 obtulerunt ei. Et ait illis: Cuius est imago hæc, & inscriptio? Dicunt ei: Cæ-
 saris. Respondēs autē IESVS, dixit illis: Reddite igitur quæ sunt Cæsaris,
 Cæsari: & quæ sunt dei, deo. Et mirabãtur super eo. Et uenerunt ad eū Sad-
 25 ducæi, qui dicunt resurrectionem non esse, & interrogabant eum, dicentes:
 Magister, Moyses nobis scripsit, ut si cuius frater mortuus fuerit, & dimise-
 rit uxore, & filios non reliquerit, accipiat frater eius uxorem ipsius, & resū-
 scitet semen fratri suo. Septem ergo fratres erāt, & primus accepit uxorem,
 & mortuus est, nō relicto semine. Et secundus accepit eā, & mortuus est, &
 30 nec iste reliquit semē. Et tertius similiter. Et acceperūt eā similiter septem,
 & nō reliquerunt semen. Nouissima omniū defuncta est & mulier. In resur-
 rectione ergo cum resurrexerint, cuius de his erit uxor? septem enim habue-
 runt eam uxorem. Et respondens IESVS, ait illis: Nonne ideo erratis, non
 sciētes scripturas, neque uirtutem dei? Cum enim à mortuis resurrexerint,
 35 neque nubent neq; nubentur: sed sunt sicut angeli dei in cœlis. De mortuis
 autē quod resurgant, nō legistis in libro Moyse, super rubum quomodo dī-
 xerit illi deus, inquit: Ego sum deus Abraham, & deus Isaac, & deus Iacob?
 Non est deus mortuorum, sed uiuorum. Vos ergo multum erratis. ¶ Et ac- 72
 cessit unus de Scribis, qui audierat illos conquirentes, & uidens quoniam
 40 bene illis responderit, interrogauit eum quod esset primum omnium man-
 datū. IESVS autē respōdit ei: quia primū omniū mādatū est: Audi Israël,
 Dominus deus tuus, deus unus est. Et diliges dominum deum tuum ex to-
 to corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mēte tua, & ex tota uirtute tua.
 Hoc est primum mandatum. Secundum autem simile est illi: Diliges pro-
 45 ximum tuum tanquã teipsum. Maius horum aliud mandatū nō est. Et ait
 illi Scriba: Bene magister, in ueritate dixisti: quia unus est deus, & non est
 alius præter eum. Et ut diligatur ex toto corde, & ex toto intellectu, & ex to-
 ta anima, & ex tota fortitudine: & diligere proximum tanquam seipsum,
 maius est omnibus holocaustis & sacrificiis. IESVS autem uidens
 50 quod sapienter respondisset, dixit illi: Non es longè à regno dei. Et nemo
 iam audebat eum interrogare. ¶ Et respondens IESVS dicebat docens in 73
 templo: Quomodo dicūt Scribæ CHRISTM filiū esse Dauid? Ipse enim
 Dauid dicit ī spiritu sãcto: Dixit dominus domino meo, sede à dextris me-
 is: Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorū. Ipse ergo Dauid
 55 dicit eum dominū, & unde est filius eius? Et multa turba eum libēter audia

74 uit. ¶ Et dicebat eis in doctrina sua : Cauete à scribis , qui uolunt in stolis ambulare , & saluari in foro , & in primis cathedris sedere in synagogis , & primos discubitus in cænis. Qui deuorant domos uiduarum sub obtentu prolixæ orationis : hi accipient prolixius iudicium. ¶ Et sedēs IESVS contra gazophylacium , aspiciebat quomodo turba iactaret æs in gazophylacium : & multi diuites iactabāt multa. Cum uenisset autē uidua una pauper , misit duo minuta , quod est quadrans . Et conuocans discipulos suos , ait illis : Amen dico uobis , quoniam uidua hæc pauper , plus omnibus misit qui miserunt in gazophylacium . Omnes enim ex eo quod abūdabat illis , miserūt : hæc uero de penuria sua , oīa quæ habuit misit , totū uictū suū . 65

ANNOTATIONES BREUES XXXIX. CIRCA LITERAM CAP. XII.

1	pastinauit ἐφύτευσε	19	uenarentur sermone οὐ μέλει σοι περὶ οὐδενός	35	neq; nuptum datur, angeli - dei
	plantauit		nō est tibi curæ de q̄q̄	36	super rubum ἐπὶ τοῦ βᾶτον
2	lacum, ὑπολήνιον	20	dari tributū Cæsari.		in rubo
5	dimiserunt ἀπέβαλαν		an non dabimus?	38	sed * θεός deus
	remiserunt		κῆνον καὶ σάρα δούνα, ἢ	39	conquiretes , συζυτοῦντων
6	& illū in capite uulnerauerūt, et cōtumelijs affecerunt.	20	cēsum Cæsari dare, an nō dabimus, an nō uerfutiā (dabimus?	42	simul disputantes, tuus, deus ἡμῶν, κύριος
	κακῶν ὀλιθοβολήσαντες ἐκεφαλαίωσαν, ὁ ἀπέβαλαν ἡ τιμωμένον.		τὴν ὑπόκρισιν	44	nosfer, dominus
	& illis iactis lapidibus caput cōtuderūt, & remiserūt cōtumeliā	22	hypocrisim, simulationem		illi. αὐτῆ
7	plures (affectū πολλούς	22	obtulerunt - ei.	44	hoc
	multos	23	Reddite - igitur	45	horum
8	charissimum, ἀγαπητόν	24	uenerunt		his
	dilectum * αὐτοῦ suum		έρχονται	47	Et ut diligatur ἢ τὸ ἀγαπᾶν αὐτόν
9	meū * ἐκείνοι δὲ Illi autē	27	præfens filios		Et diligere ipsum
9	Coloni - autem οἱ γεωργοὶ		τέκνα	49	maius est πλείον ἐστὶ
	Agricolæ & infra.	27	liberos		plus est
10	adinuicem, πρὸς ἑαυτοὺς		resuscitet	50	sapienter νουνεχῶς
	inter sese.	28	exuscitet	57	& saluari in foro, ὁ ἀσασμοὺς ἐρταῖς
17	caperent in uerbo, ἀγρεῖσῶσι λόγῳ	29	Septem - ergo iste		ἀγοραῖς
	captarent sermone		αὐτός		& salutatiōes in foris
		30	ipse	57	& in primis cathedris sedere ἢ πρῶτοκαθεδρίας
		35	eam - similiter		& præfidētias
			neq; nubēt, neq; nubentur,	58	sub obtētū prolixæ orationis
			οὔτε γαμοῦσιν, οὔτε ἑγαμίσκονται		
			neq; ducunt uxores,		

πρὸ φάσα

προφασει μακρὰ προσευ χομενοι.	60	contra κατέναντι	mitteret, iaceret
prætextu, plixē orātes		ex aduerso	62 conuocans
59 prolixius	60	ιαχταret	προσκαλεσάμενος
περισσότερον		βόλλα	aduocans
abundatius.			

COMMENTARIVS IN CAPVT DVODECIMVM.

Vbdiť Marcus parabolam, quam ex re proposuit dominus principi-
bus sacerdotum & presbyteris, id est senioribus populi, qui ad se uene-
rant, dicens. ¶ Et cœpit illis in parabolis loqui: Vineam plantauit ho- 70
mo, & circumdedit sepem, & fodit lacum, & ædificauit turrim, & lo-
cauit eam agricolis, & peregre profectus est. Et misit ad agricolas in tempore ser-
uum, ut ab agricolis acciperet de fructu uineæ. Qui apprehensum eum ceciderunt,
& dimiserunt uacuum. Et iterum misit ad illos alium seruum, & illum in capite uul-
nerauerunt, & contumelijs affecerunt. Et rursum alium misit, & illum occiderunt, &
plures alios: quosdam cædentes, alios uero occidentes. Adhuc ergo unum habens fi-
lium charissimum, & illum misit ad eos nouissimū, dicēs: quia reuerbuntur filiū me-
um. Coloni autem dixerūt adinuicem: Hic est hæres, Venite occidamus eum, & no-
stra erit hæreditas. Et apprehendentes eum occiderūt, & eiecerunt extra uineā. Quid
ergo faciet dominus uineæ: Veniet & perdet colonos, & dabit uineā alijs. Nec scri-
pturam hęc legistis: Lapidē quē reprobauerunt ædificātes, hic factus est in caput an-
guli: A domino factum est istud, & est mirabile in oculis nostris: Et quærebant eum
tenere, & timuerunt turbam. Cognouerunt enim, quoniam ad eos parabolam hanc
dixerit. ¶ Hęc parabola posita est à Matthæo capite uigesimoprimo, numero 205.
Et eadem est hic intelligētia, quæ & in Matthæo illic dicta est. Vineam, populus Israël.
Homo qui plantauit, deus. Sepes, cœlestis custodia. Turris, Hierusalem. Lacus in ea
fossus, lex Moysi. Agricola & coloni: pontifices, scribæ, & pharisæi. Serui præmissi,
propheta & sancti uiri. Filius, CHRISTVS, quem occiderunt eiectum extra uineā,
quia extra portam in loco caluarie. Retinere uoluerunt uineam, cum dicebant: Si di- 70th. it.
mittimus eum sic, omnes credent in eum, & uenient Romani, & tollent nostrū locū
& gentem. Et adiecit Caïphas: Vos nescitis quicquā, nec cogitatis. Quia expedit uo-
bis, ut unus moriatur homo pro populo, & non tota gens pereat. Et audita parabola,
quam propter se dictam intellexerunt principes sacerdotū & seniores, non auden-
tes propter turbam manus iniicere in eum, abierūt, tēdiculas & dolos, quibus eum
caperent, neclere uolentes. Et quomodo, subdit Marcus, dicēs. ¶ Et relicto eo, abie- 71
runt, Et mittūt ad eum quosdam ex pharisæis & Herodianis, ut eum caperēt in uer-
bo. Qui uenientes, dicunt ei: Magister, scimus quia uerax es, & nō curas quēquam:
nec enim uides in faciem hominum, sed in ueritate uiam dei doces: Licet dare tribu-
tum Cæsari, an non dabimus? Qui sciens uersutiam illorum, ait illis: Quid me tenta-
tis? Afferte mihi denarium, ut uideam. At illi obtulerunt ei. Et ais illis: Cuius est ima-
go hęc, & superscriptio? Dicunt ei: Cæsaris. Respondens autem IESVS, dixit illis:
Redditæ igitur quæ sunt Cæsaris, Cæsari: & quæ sunt dei, deo. Et mirabantur su-
per eo. Et uenerunt ad eum Sadducæi, qui dicunt resurrectionem non esse, & inter-
rogabant eum, dicentes: Magister, Moyses nobis scripsit, ut si cuius frater mortu-
us fuerit, & dimiserit uxorem, & filios non reliquerit, accipiat frater eius uxorem
ipsius, & resuscitet semen fratri suo: Septem ergo fratres erant, & primus ac-
cepit uxorem, & mortuus est non relicto femine. Et secundus accepit eam, & mor-
tuus est, & nec iste reliquit semē. Et tertius similiter. Et acceperūt eā similiter septē, &

» non reliquerunt semen. Nouissima omnium defuncta est & mulier. In resurrectione
 » ergo cum resurrexerint, cuius de his erit uxor? Septem enim habuerunt eam uxore,
 » Et respōdens IESVS, ait illis: Nōne idēo erratis, non scientes scripturas, neque uir
 » tutes dei? Cum enim à mortuis resurrexerint, neque nubent, neque nubentur: sed
 » sunt sicut angeli dei in cōclis. De mortuis autē quod resurgant, non legistis in libro
 » Moyſi, super rubum quomodo dixerit illi deus, inquit: Ego sum deus Abraham,
 » & deus Isaac, & deus Iacob. Non est deus mortuorum, sed uiuorum. Vos ergo mul-
 » tum erratis. ¶ Lupi ad CHRISTVM mittunt astutas uulpes, quosdam scilicet phari-
 » sæos, omni hypocrisis & uulpina fraude plenos, & nequaquam melioris notæ Hero-
 » dianos, qui (ut dictum iam est) Sadducæi erant, & Herodianæ hæreseos: quiq; etiā ui-
 » dentur fuisse exigēdo tributo præfecti. Verum uulpes illæ, etsi maxime uastræ & uer-
 » sipelles, deprehensæ sunt à domino in astutia sua. Et id de tributo Cæsari reddēdo, tā-
 » git Matthæus capite uigesimosecundo, numero 207. & satisfactionem de resurre-
 » ctione mortuorum ad Sadducæos, eodem cap. numero 208. Et eadem est hic & illie
 » intelligentia. Deinde subdit Marcus de pharisæo legisperito interrogante domi-
 » num, dicens. ¶ Et accessit unus de scribis, qui audierat illos conquirentes, & uidens
 » quoniam bene illis responderit, interrogauit eum quod esset primum omnium man-
 » datum: IESVS autem respondit ei, quia primum omnium mādatum est: Audi Israël:
 » Dominus deus tuus, deus unus est. Et diliges dominum deum tuum ex toto corde
 » tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua, & ex tota uirtute tua. Hoc est primum
 » mādatum. Secundum autem simile est illi: Diliges proximum tuum, tanquā teipsum.
 » Maius horum aliud mandatum non est. Et ait illi scriba: Bene magister, in ueritate di-
 » xisti, quia unus est deus, & non est alius præter eum. & ut diligatur ex toto corde, &
 » ex toto intellectu, & ex tota anima, & ex tota fortitudine, & diligere proximum tan-
 » quam seipsum, maius est omnibus holocaustis & sacrificijs. IESVS autem ui-
 » dēs quod sapienter respondisset, dixit illi: Non es longe à regno dei. Et nemo iam au-
 » debat eum interrogare. ¶ Grauis olim quæstio, quodnam in lege primum omni-
 » um & maximū mādatum esset inter ludæos uersabatur: quibusdam quoddam, alijs
 » aliud primum esse & maximum asserentibus. At quid supra ea re sentiret dominus,
 » cum tam efficaci respōsione occlusisset ora Sadducæis, scriba quidam legis doctor ex
 » Matthæo, scire cupiens, interrogauit eum quodnam esset primum omnium manda-
 » tum, tētans nihilominus eū ex eodem, an posset & huic quoq; quæstioni facere satis.
 » Cui dominus ex Deuteronomio, id est secūda lege respondit: non ex Exodo, qui pri-
 » mæ legis mādata continet: Audi Israël, dominus deus tuus, deus unus est. Et diliges
 » dominum deum tuū ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua, &
 » ex tota uirtute tua. Hoc est primum mādatum. Vbi cum ait, Audi, credere præcipit.
 » Nam fides, ex auditu. Et cum, Diliges, credulitati & fidei adiungēdam esse dilectio-
 » nē dei, & eā quidē quæ tota sit & plenissima: ex toto (inquit) corde tuo, & ex tota ani-
 » ma tua, & ex tota mēte tua, & ex tota fortitudine tua. Quæ si sit tota, nihil utiq; diligi
 » poterit, quin illa diligat, aut eius particula. Erit autē dilectio illa tota: si deus totus & to-
 » taliter in se exēpte & absolute, & totus in oibus in exempte, & quodāmodo cōtracte
 » diligatur. Sed si in se & absolute, optime: si in alijs & ueluti cōtracte, imperfecte. Nā
 » & hoc propter illud, ut splendor propter fontanā lucē. Quare de absoluta illa dei di-
 » lectione, hoc præceptū domini intelligēdum haud ab re uidetur, in qua nullus error
 » esse potest, & nullus creaturæ cultus: in contracta autē esse potest, nisi cōtinuō ex cō-
 » tracta resiliamus in absolutam: quia hic pure deus & deus unus creditur, & idem pu-
 » ra fide, ac puro colit amore, qd' est omniū primū, & maximū mandatū. Et respōdit illi
 » dominus ex secūda lege, ut innueret ex secunda lege, id est noua, quæ est lex CHRI-
 » STI, lex gratiæ, reconciliationis & amoris, hoc mandatum esse quærendū, & quæ-
 » stionem

72

Matth. 22.

stionem illam esse uerè diluendam, ut & eam ipse qui erat uerus ipsius ueræ, & non iam typicæ, & figuratæ, secundæ legis autor, uerè dissoluit. Vetus autem lex, lex rigoris erat & timoris, de qua in Exodi uigesimo, cum dabatur Moyfi audien- Exod. 20.
 te populo, scribitur: Cunctus autem populus uidebat uoces, & lampades, & soni-
 tum buccinæ, montemq; fumantem, & perterriti ac pauore concussi, liteterunt procul,
 dicentes Moyfi: Loquere tu nobis, & audiemus: nō loquatur nobis dominus, ne for-
 tē moriamur. Qui ergo ex prima lege & Exodo, quæstionis solutionem quærebant,
 non inueniebant. Nam ut lux umbra prior, sic dilectio timore, & præceptum de dili-
 gendo deo, præcepto de timendo. Et plus exhibuit dominus, quàm scriba doctus in-
 terrogauerit. nam ubi sciscitanti de primo omnium mandato, satisfecit dominus: statim
 adiecit quod esset secundū, à primo proxime necessarium, hoc scilicet: Diliges proxi-
 mū tuum tanquā teipsum. Maius (inquit) horum aliud mandatum nō est. Quo etiam
 diligendi proximi mandato, dominus secundum humanitatem designatur: quod in
 parabola Samaritani decimo Lucæ, ipse declarare dignatus est. Ergo non satis est cre-
 dere et diligere absolutam diuinitatem: sed & credere & diligere oportet filij dei, qui
 & deus est, humanitatem, secundum quam omnibus est proximus, & omnibus mi-
 sericordiam fecit hominibus. Hac itaque dilectione proximi, in omnibus non diligi-
 tur nisi CHRISTVS, ex qua cōtinuò ad absolutam dilectionem ipsius (quandoquidē
 ipse idem absolute deus est) transuolare debemus, tanquam in deo nostro transgre-
 dientes murum. Et utinam sic purè cognosceretur, & coleretur ubique terrarum
 CHRISTVS, deus homo, deus proximus, ut in omni homine cognosceretur pro-
 ximus, & esset omnis homo omni homini in eo quodam modo proximus: ut omnia
 unius corporis membra sibi inuicem proxima sunt & amica. Tunc enim impleretur
 hæc gemina, quā dominus tātō opere probat, salutī necessaria dilectio, quæ tota secun-
 dū spiritū intelligēda est, & que nunquā implebitur, donec CHRISTVS purè annun-
 cietur, donec pater adoretur in spiritu & ueritate, & solū dei uerbū honoretur omni-
 no: cætera autē ueluti adiectitia & superflua, si nō etiā noxia, reijciantur. CHRISTVS
 est omnia, uerbum dei omnia, cætera tanquam nihilum & inane. Porro quia capite
 quinto Matthæi, numero trigesimo septimo, polliciti sumus nos dicturos hic ordina-
 tiones mandatorum, quas illic non posuimus: idcirco quomodo etiam nūc Hebræi
 illa ponunt, & quomodo Christiani, subiiciendum duximus.

HEBRAEI.

CHRISTIANI.

1. Ego dominus deus tuus, & eduxi te de terra Aegypti de domo seruitutis. 2. Nō habebis deos alienos coram me, non facies tibi sculptile, neque omnem similitudinem, quæ est in cælo de super, & quæ in terra deorsum: nec eorū quæ sunt in aquis sub terra, nō adorabis ea, neque coles. Ego enim sum dominus deus tuus, fortis, zelotes, uisitās iniquitatem patrum in filijs in tertiam & quartam generationē eorum qui oderunt me,	1 Audi Israël, Dominus deus tuus, deus unus est. Et diliges dominum deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mēte tua, & ex tota uirtute tua. Dominum deum tuum adorabis, & illi soli seruiēs. 2 Diliges proximum tuum sicut teipsum. Ego autē dico uobis, diligite inimicos uestros, benefacite his qui oderunt uos, & orate pro persequentibus & calumniantibus uos: ut sitis filij patris uestri qui in cælis est, qui solem suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos. 3 Non periurabis. Ego autē dico uobis non iurare omnino: neq; per cælū, quia thronus dei est: neque per terram, quia scabellum est pedum eius: neque per Hierosolimā, quia ciuitas est magni regis: neq; per caput tuum iuraueris, quia non potes unum capillum albū facere aut nigrū. Sit autem sermo uester, est est, non nō: quod autem his abundantius est, à malo est.	<p>Marc. 12.
Matth. 22.
Matth. 4.
Marc. 12
Matth. 22.
Matth. 5.
Matth. 5.</p> |
|--|--|---|

- et facies misericordiam in misericordia his qui diligunt me, & custodiunt precepta mea.
- 3 Non assumes nomen dei tui in uanum: nec enim habebit in fontem dominus eum, qui assumpsit nomen domini dei sui frustra.
 - 4 Memoro ut diem sabbati sanctifices. Sex diebus operaberis, et facies omnia opera tua. Septimo autem die sabbatum domini dei tui est. Non facies omne opus in eo tu, et filius tuus, & filia tua, seruus tuus & ancilla tua, iumentum tuum, & aduena qui est intra portas tuas. Sex enim diebus fecit deus caelum et terram & mare, & omnia quae in eis sunt, & requieuit die septimo. Ideo benedixit dominus diei sabbati, et sanctificauit eum.
 - 5 Honora patrem tuum & matrem tuam, ut sis longeuus super terram, quam dominus deus tuus.
 - 6 Non occides (dabit tibi).
 - 7 Non moechaberis.
 - 8 Non furum facies.
 - 9 Non loqueris contra proximum tuum falsum testimonium.
 - 10 Non concupisces domum proximi tui, nec desiderabis uxorem eius, non seruum, non ancillam, non bouem, non asinum, nec omnia quae illius sunt.
- 4 Sabbatis benefacite, & nolite malefacere. Dominus enim est filius hominis, etiam sabbati. Sabbatum Iudaeorum, sexta prima dies: sabbatum domini, octaua dies: quia peractis omnibus quae pro salute nostra erant facienda, in ea gloriose resurgens in immortalitate, ab omnibus quieuit. Hoc, spirituale & intimum: illud, corporale & extimum. In hoc, intimas dei beneficentias, uiuifica CHRISTI circa nos opera, spiritualesque per eam nobis redditam immortalitatis stolam meditantur Christiani: in illo autem externa dei opera, mundi fabricam, & externum uniuersi operis eius decorem meditantur Hebraei. Hoc, lux et ueritas: illud, umbra & figura.
- 5 Honora patrem tuum & matrem, sed maxime secundae generationis: quia isti, illorum, id est patris & matris primae natiuitatis, sunt ueritas. Quia nisi quis renatus fuerit de nouo, non potest uidere regnum dei. Et nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, non potest introire in regnum dei: quod natum est ex carne, caro est: & quod natum est ex spiritu, spiritus est.
 - 6 Non occides: qui autem occiderit, reus erit iudicio. Ego autem dico uobis, quia omnis qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio. Qui autem dixerit fratri suo raca, reus erit concilio. Qui autem dixerit, fatue: reus erit gehennae ignis.
 - 7 Non moechaberis. Ego autem dico uobis, quia omnis qui uiderit mulierem ad concupiscendum eam, iam moechatus est eam in corde suo.
 - 8 Non furaberis, non fraudem facies: sed & ei qui uult tecum in iudicio contendere, & tunicam tuam tollere, dimitte ei & pallium: & quicumque petit a te, da ei: & uolenti mutuae a te, ne auertaris.
 - 9 Non falsum testimonium dices. Dico autem uobis, quonia omne uerbum otiosum, quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die iudicii.
 - 10 Non concupisces: quia sollicitudo seculi istius, & fallacia diuitiarum, & (ut adicit dominus in Marco) circa reliqua concupiscentiae introeuntes, suffocant uerbum.

4. Reg. 17.
Hier. 44.

Haec sunt ordinationes praepceptorum. Aiunt autem Hebraei quinque priora praepcepta deum respicere: & quinque posteriora, proximum: & in uno quoque quinque priorum nomen Tetragrammaton, quod scribitur, sed non legitur, quod & nomen dicitur ineffabile, contineri. Ac primum omnium esse maximum, deinde secundum maius tertio, & tertium quarto, atque ita deinceps usque ad postremum, quod existimant omnium minimum. Hac autem ratione dicunt primum maius secundo: quia non credere in deum est maius peccatum, quam idola colere: quandoquidem multi et si idololatrae sint, credunt tamen in deum, sicut scriptum est: Timuerunt dominum, & sculptilibus suis seruerunt. nam isti confitebantur quidem deum, sed ei adiungebant alterum sicuti & hi qui dicebant: Ex quo autem cessauimus thurificare reginae caeli, & libare ei libamina, indigni sumus omnibus. Porro, secundum tertio: quia idololatria maius peccatum ponit, quam summptionem nominis dei in uanum. & ita deinceps, quae ad longum explorare nimis uideat a proposito nostro alienum. Et quid mirum, si Iudaei ueterem legem sequentes ex Exodo

Exodo hūc seruant ordinē: qui cū uenerint ad CHRISTVM, qui est salus omniū, aliū sequentur nobiscū ex uera secunda lege, quæ nō est umbratile illud Deuteronomiū Moysi, sed lux Euāgelica CHRISTI, & suā etiam legem secundum spiritū intelligēt: & in octaua adorabunt patrē in spiritu & ueritate, quē tota dilectione amplectentur, uano reiecto timore. Ordinatio autē quam diximus nouæ esse legis, quibus fuerit exactius disquirēdi animus, ex Matthæi cap. 22. 12. 15. 5. 13. & Marci 12. 5. 3. 7. 10. 4. 14. & Ioannis 3. paucis aliunde adiectis, facile cognoscetur. Sed ad Marcū reuertamur. Hanc responsionē domini ad pharisæum legis doctōrē, habet Matthæus cap. uigesimo secundo, numero 209. Sed Marcus addit, quod scriba, id est legis doctōr, responsionem domini approbarit: adeo ualida est ueritas, ut à suis quoq; inimicis non possit non probari, quanquā & rationem intelligere potuit, quod dominus ex secūda lege, non ex prima quæstionem distulerit. Nam si Exodica de præceptis doctrina fuisset potior, frustra uideretur nonnullis immutatis in Deuteronomio resumpta. Exactior ergo ex Deuteronomio respōsio, cui contradicendū nō erat, fuerat exquirēda: quod & fecit dominus, adeo ut responsionē ipsius neq; calūniari potuerit, neq; uoluerit scriba etiā in lege doctus, imò probauerit maxime. Et hinc qui inimici sunt, si respicere uelint, & in eo proposito perseuerent, intelliguntur facile ueniā apud deū inuenturi. Quod satis ostenditur per hunc pharisæum: qui etsi nulla fide uenerat, sed ut tētaret, & in aliquo redargueret dominū: quāprimum tamē ueritati acquieuit, audiuit ab eodem: Non es longe à regno dei, ueluti præteritorū immemore & futura respiciente. Posteaquā uero hic legis peritus, qui omniū opinioe (ut uerisimile est) maximus erat, & in quo certaminis summa erat collocata, non solū fuit uictus, sed & domino propria confessione palmā tribuit (Bene, inquit, magister, in ueritate dixisti) omniū aliorū cōclusa sunt ora. Et ut de uicto duce, & iā capto omnes milites sese dedūt: sic omnes alij scribæ illius silētio sese submiserunt. Quos tamen dominus adhuc subiugare pergit, ut quos primū armis ipsorū uicerat, id est quæstionibus, quibus se uincere ipsum putarant: nūc suis eosdē etiā uincat, præposita eis quæstione de CHRISTO, id est de Messia (qui quidē ipse erat) cuius filius esset, dicente Marco. ¶ Et respondens IESVS dicebat, docēs in tēplo: Quomodo dicūt scribæ CHRISTVM filium esse Dauid? Ipse enim Dauid dicit in spiritu sancto: Dixit dominus domino meo, sede à dextris meis: Donec ponā inimicos tuos scabellū pedū tuorū. Ipse ergo Dauid dicit eum dominū. Et unde est filius eius? Et multa turba eum libēter audiuit. ¶ Et hoc habet Matthæus capite uigesimo secundo, numero ducentesimo decimo. Si eā intelligentiā scripturarum habuissent, quam spiritus dei subministrat, legendo id: Dixit dominus domino meo, sede à dextris meis, Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Tecum principiū in die uirtutis tuæ in splendoribus sanctorū ex utero ante luciferum genui te. & id quod Psalmo secūdo de Messia legitur: Dominus dixit ad me, filius meus es tu, ego hodie genui te. & in super id Esaia: Ecce uirgo concipiet, & pariet filium, & uocabitur nomē eius Emmanuel. Si intelligentiā inquam scripturarū affecti fuissent, huic quæstiōi de CHRISTO cuius filius est, respōdissent: Si pater quæritur, dei filius est: sin mater, filius uirginis est: etsi illa secreta sit & abscondita. Quinimo Messiam filium dei esse, princeps sacerdotum supponebat: cū adiuuabat eū ut diceret ipsis, an esset CHRISTVS filius dei. Non consentanee ergo scribæ iuxta suā intelligentiā dicebāt CHRISTVM esse filiū Dauid. Quod si etiā iuxta oracula prophetarū, uerū dicebāt: nō tamē qd̄ dicebāt, intelligebāt, qd̄ scilicet filius Dauid diceret ratiōe uirginis, quæ de Dauid descenderat: quæ & filium dei, uirgo cōcepit, uirgo peperit, uirgoq; permansit in æuum. Et docebat dominus populū cauere à scribis, ut subdit Marcus, dicens. ¶ Et dicebat in doctrina sua: Cauete à scribis, qui uolunt in stolis ambulare, & salutari in foro, & in primis cathedris sedere in synagogis, & primos dif

73

Psal. 109.

Psal. 2.

Esai. 7.

74

» cubitus in cœnis, qui deuorant domos uiduarū sub obtectū proluxæ orationis: hi acci-
 » piēt proluxius iudiciū. ¶ Quid est, in doctrina sua, nisi docēdo eos? Sed quid docēdo,
 nisi doctrinā euangelicā? hæc enim doctrina eius est. Ergo id, doctrina sua, idem pos-
 let qd' doctrina euāgelica. Doctrina itaq; euāgelica dominus docet cauendū esse ab
 ambitiosis cuiuscūq; status aut ordinis, ut prælatis, doctoribus, & huiusmodi. Hi autē
 sunt, qui cupiūt ambulare in stolis, id est lōgis, pōpōsis, & superfluis uestibus: saluta-
 ri in illis locis ad quæ plurimus cōfluit populus: præsidere in synagogis, & primos re-
 cubitus in cœnis obtinere. Docet insuper cauendum esse ab hypocritis, qui prætextu
 sanctitatis, bona simpliciu deuorāt, siue istos eadē torqueat ambitio, siue mūdi præfe-
 rant contemptū. Quæ oīa latius profequitur Matthæus cap. 23. numero 213. & se-
 quētibus. Hinc transit Marcus ad pauperculā illā mulierem, quæ de penuria sua mis-
 75 » sit munus in gazophylaciū tēpli, dicēs. ¶ Et sedēs IESVS cōtra gazophylaciū, aspicie-
 » bat quomodo turba factaret æs in gazophylaciū. Et multi diuites factabāt multa. Cū
 » uenisset autē uidua una pauper, misit duo minuta, quod est quadrās. Et cōuo cans dis-
 » scipulos suos, ait illis: Amen dico uobis, quia uidua hæc pauper, plus omnibus misit,
 » qui miserūt in gazophylaciū. Omnes enim ex eo qd' abundabat illis, miserūt: hæc ue-
 » ro de penuria sua, oīa quæ habuit misit, totū uictum suū. ¶ Hoc factū de gazophyla-
 cio non habet Matthæus. Dominus mane ingressus tēplum, raro antequā inclinaretur
 dies in uesperā, discedere solebat: quod licet ex plerisq; euangelistarū locis cōfice-
 re. nā cibus & potus eius erat, facere uoluntatē patris sui, quā adimplebat, cū illic sta-
 bat, aut docēdo, aut sanando, aut interrogādo, aut respondendo: aut prospiciendo ne
 quid indecēs in domo patris sui fieret, aut si quid pro decoro fieret, probando. Tunc
 autē sedebat cōtra gazophylaciū, id est è regione loci ubi pecuniæ deo oblata afferua-
 bātur, qui gazophylaciū dicebat à custodia opū. Et cū uidiisset quomodo turba in the-
 saurum domini æs misisset, & diuites multi multa iecissent: nullos culpauit, sed donū
 pauperculæ mulieris cōmendauit: quanquam forte humana æstimatione omniū mi-
 nimum fuisset (nam duo æra minuta, quæ erant quarta pars alicuius numi illius tem-
 pestatis) at nō diuina. In quo ostendit, non munus ipsum, sed dantis affectum ante de-
 um æstimari. Nam illa paupercula eo affectu & pietate iu deum ferebatur, ut totam
 miserit substantiam suam, suas opes omnes, & quicquid habuit numerū, immo quod
 etiā illi necessarium erat ad uitam, nisi se plena fide prouidentia commisisset diuinæ,
 at alij ex eo quod abundabat, quod ipsis necessarium non erat, sed quodāmodo su-
 perfluum, miserant in gazophylaciū. Sed quo affectu, quæ ue pietate in aliquem
 quispiam fertur, si solum quod superfluum est, illi det? Et tamen tam bonus est deus,
 ut neque illos abijciat, frustret'ue gratia, qui sic sua deo aut pauperibus elargiuntur:
 maiori tamen affectui maior commendatio, & gratia respondebit. Et reuera, qui in
 deo non confidunt, pauca dare possunt, nam plurima sunt illis necessaria: quandoqui-
 dem quibus prouidentia dei, quæ omnia implet, non sufficit, quid sufficiat? Itaq; quā-
 tum confidis, tantū das: tantū inquam, pro tua uirili: & quantū te prouidentia submit-
 tis, tantū nō indiges. Ergo ut uere diuites simus, & nullis egeamus, prouidentia nos-
 træ nihil tribuamus, etiā si facultates nobis adsint: sed illam omnia ambiētem, con-
 tinentem & gubernantem suspiciamus & admiremur, & ex illa sola pendeamus: afe-
 lectum totum, & animi pietatem in deum refundentes: & audiemus à saluatore nos-
 stro, plus nos misisse in thesaurum dei, quā omnes diuites seculi. Qui nos & nos-
 tros bonos affectus, quos ipse infundit, pro munere acceptare dignetur. Et à nobis,
 quantū ex nobis, pauperrimis & infimis, nec duo minuta habentibus, cū celestibus,
 ditissimis summisq; laudatoribus in cōfessione trisagie beatitudinis, summo patri, &
 filio, & spiritui sancto detur laus, honor, & gloria in perennia seculorum secula.
 Amen.